

KIRJA-ARVIO:

AIKA KULTTUURIEN TUTKIMUKSEN FOKUKSESSA

Holm, Nils G. & Wolf-Knuts, Ulrika (red.) 2003: Människan och tiden / Time and Humanity. Religionsvetenskapliga skrifter nr 60. Åbo: Åbo Akademi. 306 s.

Stig Söderholm

Aika ja sen yhteisöllisesti neuvotellut jäsenyykset sekä muotoilut kuten syklisyys, lineaarisuus, nopeus ja hitaus ovat sosiaalinen fakta aivan klassisessa durkheimilaisessa mielessä. Ilman aikaa ei olisi yksilösubjektin elämäntulkua, ja ilman ajan periodisointia menneestä nykyhetken kautta mahdolliseen tulevaan ei olisi yhteisöksi kutsuttua kollektiivista hahmoa.

AIKA JA HUMANISTINEN TUTKIMUS

Vuosituhanneen käänne oli kulttuurintutkimuksen kannalta antelias kahdelta kannalta: se sekä inspiroi esiin uusia, aikasykleihin perustuvia ideologioita ja uskontoja eli tutkimuksen aiheita ja aineistoja että elvytti myös tutkimuksen omaa, vuosisaikaa ja tilallisuuteen liittyvää teoreettista keskustelua. Nils G. Holmin ja Ulrika Wolf-Knutsin toimittama *Människan och tiden / Time and Humanity* tarjoaa 15 kirjoituksen voimin kiinnostavan ja monipuolisen mutta väistämättä myös sattumanvaraisen katsauksen humanistisen tutkimuksen perspektiiveihin. Kirjoitusten yhdistävänä tekijänä on aika joko yksilöllisenä tai yhteisöllis-kulttuurisena faktana ja kokemuksena.

Kirjan avausartikkelissa ”Time, Culture and Religion” Matti Kamppinen esittelee kulttuurintutkimuksellisen aikatutkimuksen lyhyen oppimäärän eli kuvauksen aikakäsitysten suhteellisuudesta, absoluuttisuudesta, lineaarisuudesta ja syklisyydestä. Lähtöoletuksena on kirjoittajan toteamus, että ”uskonto on keskeinen kultureaalinen järjestelmä, joka kertoo miten aikaa tulee käyttää”. Kirjoituksen johtajatuksena on Kamppisen muissakin yhteyksissä käsittelemä, alun perin Tuomas Akvinolaisen ajattelusta johdettu, ikuisuuden ja ajallisuuden välimaastoon sijoittuva niin sanottu kolmas ajallinen järjestys eli ”enkelten aika”, ja sen sovellus suomalaisen metsäsuhteeseen. Kamppisen mukaan metsä uskomusmaailmana ja urbanisoitu-

neen yhteiskunnan taloudellisena yksikkönä tarjoaa mahdollisuuden kokea hidastettua enkelten aikaa ja sitä kautta toimia henkisen uudistumisen lähteenä. Kamppisen toinen esimerkki on poimittu Amazonilta, Loreton alueen kulttuureista. Kamppinen viittaa *chullachaquibin*, viidakon henkeen, joka mytologisena hahmona linkittää inhimillisen ajan ja enkelten ajan. Tosin lukijan kannalta kirjoitus loppuu harmillisesti jollain tavoin kesken ennen aikojaan. Suomalaisen ja amazonilaisen metsän vertaileminen mytologisen aikasihdin läpi tarjoaa kuitenkin mukavasti eväitä esimerkiksi kulttuurisen aikarakenteen mahdollista universaaliutta koskeville jatkopohdinnoille.

NOSTALGIA KULTTUURISISSA TEKSTEISSÄ

Människan och tiden-kirjan taustalla olevat projektit ja seminaarit ovat painottuneet pääasiassa folkloristisiin ja uskontotieteellisiin aineistoihin ja lähestymistapoihin. Folkloristisesti kiinnostavia kirjoituksia ovat esimerkiksi muistojen, muistamisen ja kokemuskerronnan variaatiota suhteessa aikaan käsittelevä Lena Marander-Eklundin artikkeli, jossa hän tarkastelee haastatteluaineistosta poimittujen aineisto-esimerkkien kautta synnytyškertomusten kertojakohtaista muuttumista. Ajallisen hahmottamisen ja variaation tematiikkaa käsittelee myös Blanka Henriksson kirjoituksessaan ”Låt mig sitta i ditt minne”. Henriksson tarkastelee arkistoihin ja kirjastoihin 1800- ja 1900-luvuilla kertyneitä henkilökohtaisia muistokirjoja (*minnesbok*). Kirjojen tekstit ovat runosäkeitä, joissa toistuvat sekä ikuisuuden ja kuolematomuuden että erityisesti lapsuuteen kohdistuvan nostalgian teemat.

Nostalgiaa kulttuurisena ilmiönä pohtii myös Sven-Erik Klinkmann artikkelissaan ”Nostalgiska strategier i filmen *Il Postino*”. Klinkmann määrittelee nostalgian imaginaation keskeiseksi muodoksi ja tekijäksi ja analysoi tiheästi *The Postman*-elokuva eräänlaisen klisee-analyysin (*loci communes*) avulla. Klinkmannin artikkeli on erinomainen esimerkki siitä, miten hyvä ja pitävä kulttuurintutkimuksellinen elokuvatulkinta voidaan toteuttaa ilman raskasta taustateoriaa. Kirjoittajan perspektiivi aukeaa elokuvalähtöisesti kulttuurisen tekstin horisontista, eikä yhteiskuntalähtöisesti, kuten esimerkiksi yhdysvaltalaisessa elokuvatutkimuksessa varsin usein tehdään.

TUTKIMUS JA APOKALYPSIA

Människan och tiden-teokseen on kertynyt runsaasti artikkeleita, joissa kiinnostuksen kohteena ovat messianismi, millenarismi ja eskatologia. Näitä teemoja on pohdittu erilaisten aineistojen ja kulttuuristen kontekstien pohjalta. Tästä tematiikasta kirjoittavat Marie-Thérèse Charpentier, Måns Broo, Brita Gullin-Hofstedt ja Christian Wulff. Uskontotieteen näkökulmasta tällainen korostus on mielekäs, kun otetaan huomioon, että suuri osa uususkonnoista tarjoaa kannattajilleen jonkin tyyppisen millenaristisen tai eskatologisen tulevaisuushorisontin. Vaikuttaa siltä, että

tämä aiemmin lähinnä vanhoihin korkeuskontoihin tai niin sanottuihin maailmanuskontoihin liitetty todellisuudenhahmottamisen malli on kulkeutunut uusiin konteksteihin ja on sen myötä saanut myös uusia ilmaisuja ja painotuksia. On sinällään hyvä, että vanhoja uskontotieteellisiä ja antropologisia teorioita ei kuljeteta nykytutkimukseen vailla kriittisiä kommentteja. Tässä mielessä Christian Wulffin kirjoitus ”Millenarismens fenomenologi” sisältää hyviä huomioita muun muassa uskontojen kategoriointiin liittyvistä ongelmista, jotka ovat seurausta siitä, että juutalais-kristillisen tradition käsite on aikanaan suoraviivaisesti siirretty tutkimuksen retoriikkaan ja teoriaan.

SPEKULOINTIA SIITÄ, MITÄ KIRJASSA EI OLE

Spekulatiivinen ja henkilökohtainen toivelistani teemoista ja näkökulmista, joita kirjan artikkeleissa ei ole käsitelty, mutta joita olisi ollut tähdellistä ottaa mukaan, on lyhyt ja ytimekäs. Se sisältää kaksi asiaa.

Ensinnäkin humanistisen tutkimuksen teoreettisten käännteiden kannalta on harmillista, että jälkidurkheimilainen keskustelu ja sen siivillä syntyneet yritykset hahmottaa esimerkiksi euroamerikkalaisen kulttuurin vaiheita uudelleen ovat jääneet vaille huomiota. Esimerkiksi Michel Maffesoli on kirjoituksissaan tuonut esiin syklisyyden läsnäolon tähdentäessään imaginaation sekä myyttien ja rituaalien luomien pienten yhteisöjen, heimojen, voimallista paluuta länsimaiseen (post)-moderniin kulttuuriin. Tässä katsannossa paluu merkitsee uutta vaihetta ja aikakautta kulttuurin elämänkaaressa. Tällaisia, voisi kai sanoa kulttuurioptimistisia teorioita, olisi mielenkiintoista verrata esimerkiksi vanhempaan spengleriläiseen kulttuuripessimismillä (= länsimaiden perikato -idea) ladattuun sykliteoriaan. Varsinkin Spengler ja vähäisemmässä määrin myös Maffesoli toimivat esimerkkeinä ajatteloista, joiden teorit muodostavat eräänlaisen tieteellisesti perustellun, kulttuurinsäisen apokalypsin ja eskatologian.

Toinen sinällään vähäpätöiseltä kuulostava mutta kulttuurisesti jäsentyneen aikahahmotuksen kannalta mielenkiintoinen tutkimusteema olisi ajankulun ja ajan virtaamisen subjektiivinen manipulointi. Tällä tarkoitan yksilötasolla koettua, subjektiivista ajan pysähtymisen tai venymisen kokemusta, joka liittyy esimerkiksi meditaatioon ja muihin muuntuneisiin tietoisuudentiloihin, urheiluun ja ylipäänsä keskittymistä edellyttävään toimintaan. Czikszenmihalyi käyttää tästä ilmiöstä nimeä ”flow”, joka pikku hiljaa löytäne tiensä myös uskontotieteen, folkloristiikan ja kulttuurintutkimuksen alati laventuvaan käsitteistöön.

LOPUKSI

Kokonaisuutena *Människan och tiden* on hyvä artikkelikokoelma, joka osoittaa konkreettisesti, miten folkloristiikan ja uskontotieteen keskustelut, teorit ja aineistot

STIG SÖDERHOLM

sopivat luontevasti samaan foorumiin. Kirjan artikkelit sisältävät sopivasti sekä teoreettista pohdintaa että aineistojen esittelyä. *Människan och tiden* -teokseen perehtyminen ei todellakaan ole ajan tuhlaamista.

FT Stig Söderholm toimii kulttuuriantropologian lehtorina Joensuun yliopistossa ja uskontotieteen, erityisesti uskontoantropologian dosenttina Turun yliopistossa.